

SỬ DỤNG KÊNH HÌNH TRONG DẠY HỌC MÔN “LỊCH SỬ VÀ ĐỊA LÍ” CẤP TRUNG HỌC CƠ SỞ THEO HƯỚNG PHÁT TRIỂN NĂNG LỰC CHO HỌC SINH

Chu Thị Mai Hương¹⁺,
Vũ Thị Thanh Vân²

¹Trường Đại học Tây Bắc;

²Trường Đại học Ngoại ngữ - Đại học Quốc gia Hà Nội

+ Tác giả liên hệ: • Email: chumaihuong@utb.edu.vn

Article history

Received: 05/6/2023

Accepted: 18/7/2023

Published: 15/8/2023

Keywords

Visual contents, teaching
History and Geography,
competence, teaching
methods

ABSTRACT

Video channel is one of the important means for organizing teaching activities in general and teaching History and Geography in particular. However, at present, the use of visual channels to organize educational activities in the direction of competence development for students in teaching History and Geography at lower secondary level still faces many difficulties and challenges. By theoretical research and pedagogical experiment, the author of the article clarifies the following contents: Theoretical basis of using visual channels in teaching History and Geography; Steps to use video channels in teaching History and Geography; Some specific examples of how to use video channels in teaching History and Geography at secondary school level. Using visual channels in the direction of competence development for students will be an important measure to improve the efficiency and quality of History and Geography subjects according to the goals and requirements of the 2018 General Education Program.

1. Mở đầu

Kênh hình là một trong những phương tiện quan trọng để tổ chức các hoạt động dạy học nói chung, dạy học môn Lịch sử và Địa lí nói riêng. Kênh hình bao gồm các loại như: tranh, ảnh, video, bản đồ, biểu đồ, sơ đồ, bảng, biểu... Đã có một số nghiên cứu về mục đích của việc sử dụng kênh hình để tổ chức các hoạt động dạy học môn Lịch sử và Địa lí nhằm cung cấp kiến thức, rèn luyện kỹ năng và phát triển năng lực cho HS (Lê Công Triêm và Đỗ Văn Năng, 2014; Đỗ Vũ Sơn, 2015; Dương Huy Cận, 2022). Việc phát triển năng lực cho HS là một trong những mục tiêu quan trọng của giáo dục phổ thông hiện nay, nhất là trong bối cảnh của xã hội thông tin và cuộc Cách mạng 4.0. Tuy nhiên, hiện nay việc sử dụng kênh hình tổ chức các hoạt động giáo dục theo hướng phát triển năng lực cho HS trong dạy học môn Lịch sử và Địa lí cấp THCS còn gặp nhiều khó khăn và thách thức: kỹ năng khai thác, lựa chọn và sử dụng kênh hình của GV và HS còn nhiều hạn chế; GV còn lúng túng trong việc sử dụng phương pháp dạy học tích cực để khai thác kênh hình... Vì vậy, việc sử dụng kênh hình theo hướng phát triển năng lực cho HS trong dạy học môn Lịch sử và Địa lí cấp THCS nhằm đạt mục tiêu “*giúp HS làm chủ kiến thức phổ thông, biết vận dụng hiệu quả kiến thức, kỹ năng đã học vào đời sống...*” và đảm bảo yêu cầu “*hình thành và phát triển cho HS những năng lực cốt lõi*” (Bộ GD-ĐT, 2018). Đây là vấn đề có ý nghĩa thực tiễn và khoa học, nhằm nâng cao hiệu quả bài học, nâng cao chất lượng dạy và học môn Lịch sử và Địa lí, góp phần quan trọng trong việc đổi mới phương pháp dạy học ở trường phổ thông hiện nay.

2. Kết quả nghiên cứu

2.1. Cơ sở lý luận của việc sử dụng kênh hình trong dạy học môn Lịch sử và Địa lí

Một số nhà nghiên cứu trên thế giới cho rằng kênh hình sử dụng trong dạy học được coi như là một phương pháp dạy học mang tính tích cực và tính trực quan sinh động. Trong quá trình học, HS không chỉ đơn thuần là có khả năng đọc và viết, giống như tầm nhìn bao hàm nhiều thứ hơn là khả năng nhìn, hiểu biết bằng thị giác có nghĩa là HS có thể diễn giải và suy ngẫm về hình ảnh cũng như từ ngữ trong văn bản (Frey & Fisher, 2008). Việc sử dụng những hình trực quan để giảng dạy những khái niệm trừu tượng thực sự đã tạo ra một cuộc cách mạng bởi giúp HS hiểu sâu sắc và dễ dàng ghi nhớ những kiến thức trong bài học (Carter, 2019). Cách truyền tin bằng hình ảnh (video, bản đồ, đồ thị) là một trong những phương pháp dạy học để nâng cao kiến thức về thảm họa cho HS trung học thông qua

kiến thức địa lí (Kamil et al., 2020). Với mục đích phát triển kĩ năng tư duy không gian cho HS, GV cần sử dụng phương tiện trực quan như bản đồ, sơ đồ, hình ảnh (Pilato et al., 2023).

Một số nghiên cứu khác lại khẳng định: kênh hình là phương tiện trực quan, lưu giữ khối lượng kiến thức Địa lí rất lớn; là công cụ, phương tiện để GV và HS tác động vào đối tượng nhận thức. Do đó, trong quá trình dạy học cần kết hợp linh hoạt các loại kênh hình với phương pháp dạy học cụ thể để nâng cao hiệu quả bài học địa ở trường phổ thông (Ngô Thị Hải Yến, 2012). Kênh hình là phương tiện trực quan quan trọng, chứa đựng, chuyển tải thông tin cho GV trong quá trình dạy học. Do đó, kênh hình giúp HS rèn luyện năng lực tư duy, năng lực giải quyết vấn đề và năng lực thực hành trong quá trình học tập lịch sử ở trường phổ thông (Nguyễn Mạnh Hương, 2016). Trong dạy học Địa lí, bản đồ không chỉ là phương tiện dạy học mà còn là cách thức để GV phát triển các năng lực cho HS (Kiều Văn Hoan và Hoàng Thị Thanh Giang, 2022). Như vậy, các nghiên cứu trên đều khẳng định kênh hình có vai trò, ý nghĩa quan trọng trong quá trình dạy học nói chung và dạy học môn Lịch sử và Địa lí nói riêng. Việc sử dụng kênh hình trong dạy học môn Lịch sử và Địa lí theo hướng phát triển năng lực HS là biện pháp cần thiết, quan trọng để đổi mới phương pháp trong dạy học nói chung và lịch sử và địa lí nói riêng ở trường phổ thông hiện nay.

Kênh hình trong sách giáo khoa môn Lịch sử và Địa lí bao gồm hình ảnh, bản đồ, lược đồ, biểu đồ, sơ đồ, bảng số liệu. Tính trực quan của kênh hình trong sách giáo khoa có thuộc tính như: màu sắc, kích thước, hình dạng, vị trí kết cấu, đường.

Việc sử dụng kênh hình trong dạy học nói chung và dạy học môn Lịch sử và Địa lí nói riêng có vai trò:

- Là nguồn cung cấp thông tin kiến thức: sử dụng kênh hình trong sách giáo khoa để tìm kiếm, xử lí và chia sẻ thông tin như: diễn biến, mối quan hệ, các quy luật... có trong nội dung bài học.

- Là phương tiện để giao nhiệm vụ học tập cho HS, thông qua kênh hình GV giao nhiệm vụ học tập cho HS một cách dễ dàng, nhanh chóng và hiệu quả như: trình bày, miêu tả, giải thích, phân tích một nội dung kiến thức được phản ánh trong kênh hình.

- Là cách thức để tổ chức HS trao đổi, thảo luận: kênh hình được dùng để giới thiệu một chủ đề, đặt câu hỏi học sinh trình bày một quan điểm, điều này có thể khơi dậy sự quan tâm và tò mò của HS. Hoặc dùng để tổ chức cho HS tranh cãi và tranh luận giữa các HS, thậm chí tạo cơ hội cho HS đưa ra các quan điểm hoặc bằng chứng khác nhau về một vấn đề có liên quan đến nội dung bài học.

- Là công cụ dạy học trực quan để minh họa cho các ví dụ: kênh hình dùng để cung cấp các ví dụ minh họa cho nội dung kiến thức có trong bài học, hoặc để liên hệ lí thuyết với thực tiễn.

- Là con đường để truyền cảm hứng sáng tạo cho HS: sử dụng các kênh hình để khuyến khích HS thể hiện ý tưởng quan điểm hoặc cảm xúc của mình thông qua sáng tạo hình ảnh, điều này có thể thúc đẩy khả năng sáng tạo và kĩ năng giao tiếp của các em. Kênh hình cũng có thể được sử dụng để giúp HS tiếp cận với nội dung đa dạng và sáng tạo, chẳng hạn như bằng cách khám phá các thể loại, định dạng hoặc phong cách khác nhau của các yếu tố hình ảnh.

Việc sử dụng kênh hình trong dạy học môn Lịch sử và Địa lí cấp THCS có ý nghĩa: - *Cung cấp kiến thức cho HS*: thông qua kênh hình GV giải thích các khái niệm, sự kiện hoặc hiện tượng lịch sử, địa lí một cách sinh động bằng hình ảnh. Qua đó, giúp HS hiểu và ghi nhớ thông tin khoa học dễ dàng và hiệu quả hơn bằng cách tạo ra các kết nối, so sánh hoặc đối chiếu giữa các dữ liệu hoặc ý tưởng khác nhau; - *Rèn luyện kĩ năng và hình thành năng lực* cho HS: GV sử dụng kênh hình để phát triển kĩ năng tư duy phân biện, kĩ năng giải quyết vấn đề... từ đó phát triển năng lực làm việc nhóm, năng lực thực hành bộ môn, năng lực vận dụng kiến thức và kĩ năng khoa học vào các tình huống trong thực tế; - *Tạo hứng thú cho HS trong quá trình học tập*: GV sử dụng kênh hình để thúc đẩy và thu hút HS học tập khoa học bằng cách kích thích thị giác như màu sắc, hình dạng hoặc âm thanh. Từ đó, giúp HS có hình ảnh trực quan, khiêu thích thính giác thông qua việc tự sáng tạo những hình ảnh, tác phẩm nghệ thuật hoặc mô hình chính bản thân mình.

2.2. Các bước sử dụng kênh hình trong dạy học môn Lịch sử và Địa lí ở trường trung học cơ sở

Bước 1: Xác định mục đích sử dụng của kênh hình:

Trước khi khai thác và sử dụng kênh hình, GV cần xác định rõ mục đích sử dụng loại kênh hình đó là gì. Việc sử dụng kênh hình có thể là để:

- Giới thiệu, khơi gợi, tạo hứng thú cho HS về bài học/chủ đề.
- Trình bày, minh họa, giải thích các kiến thức, sự kiện, hiện tượng, quan hệ và quy luật lịch sử và địa lí.
- Củng cố, ôn tập, kiến thức đã học.

- Kiểm tra, đánh giá khả năng nhận thức và ứng dụng kiến thức của HS.
- Phát triển, nâng cao, liên hệ các kiến thức lịch sử và địa lí với các kiến thức khác hoặc với thực tiễn.

Bước 2: Cung cấp một số thông tin cơ bản liên quan đến kênh hình

Sau khi chọn được loại kênh hình phù hợp với mục đích sử dụng, GV cần cung cấp cho HS một số thông tin cơ bản liên quan đến kênh hình để HS có thể hiểu được nội dung và ý nghĩa của kênh hình. Các thông tin cơ bản có thể bao gồm:

- Tên của kênh hình: GV nên nói rõ tên của loại kênh hình mà mình sử dụng để HS có thể nhận biết và phân biệt được các loại kênh hình khác nhau.
- Các chú thích: GV nên giải thích cho HS ý nghĩa của các kí hiệu, màu sắc, hình dạng, số liệu... được sử dụng trong kênh hình để HS có thể hiểu được các thông tin được biểu diễn trong kênh hình.
- Tiêu đề: GV nên đặt một tiêu đề cho kênh hình để HS có thể nắm được chủ đề chính của kênh hình. Tiêu đề nên ngắn gọn, rõ ràng và phản ánh được nội dung của kênh hình.
- Nhãn: GV nên ghi nhãn cho các trục tọa độ, các cột, các hàng, các lớp... trong kênh hình để HS có thể biết được các thông tin được biểu diễn theo chiều nào và thuộc nhóm nào. Nhãn nên ghi rõ tên và đơn vị đo lường của các thông tin.
- Phép tính: GV nên giải thích cho HS cách tính toán các số liệu được sử dụng trong kênh hình nếu có. Phép tính nên ghi rõ công thức và các bước thực hiện.

Bước 3: Hướng dẫn HS phân tích các thông tin có trong kênh hình

Sau khi cung cấp cho HS các thông tin cơ bản về kênh hình, GV cần hướng dẫn HS phân tích các thông tin có trong kênh hình để tìm ra những điểm đặc biệt, quan trọng hoặc bất thường có trong kênh hình. Điểm đặc biệt, quan trọng hoặc bất thường là những điểm có giá trị cao, thấp, lớn, nhỏ, khác biệt, đột biến... so với các điểm khác trong kênh hình hoặc so với các kì vọng, tiêu chuẩn hoặc xu hướng chung.

- Đề hướng dẫn HS phân tích các thông tin có trong kênh hình, GV có thể sử dụng hai phương pháp chính là:
  - + Đặt câu hỏi định hướng: GV có thể đặt các câu hỏi để yêu cầu HS quan sát, so sánh và suy luận các thông tin có trong kênh hình. Các câu hỏi nên được đặt theo một trình tự logic, từ đơn giản đến phức tạp, từ tổng quát đến chi tiết, từ nhận biết đến ứng dụng.

+ Đưa ra gợi ý: GV có thể đưa ra các gợi ý để giúp HS nhận ra các điểm đặc biệt, quan trọng hoặc bất thường có trong kênh hình. Các gợi ý nên được đưa ra một cách kịp thời, phù hợp và khuyến khích HS tự suy nghĩ.

Bước 4: Kết hợp các thông tin đã phân tích trong kênh hình với kênh chữ để hiểu rõ hơn nội dung kiến thức của bài học/chủ đề được trình bày qua kênh hình

Sau khi phân tích các thông tin có trong kênh hình, GV cần kết hợp các thông tin đó với kênh chữ để giúp HS hiểu rõ hơn nội dung kiến thức của bài học/chủ đề được trình bày qua kênh hình. Kênh chữ là kênh truyền đạt thông tin bằng ngôn ngữ dưới dạng văn bản, lời nói hoặc cả hai. Kết hợp kênh hình và kênh chữ giúp tăng cường khả năng nhận thức, ghi nhớ và ứng dụng kiến thức của HS. Để kết hợp kênh hình và kênh chữ, GV có thể sử dụng hai phương pháp chính là:

- Giải thích: GV có thể giải thích cho HS các thông tin có trong kênh hình bằng ngôn ngữ, đối chiếu với các câu hỏi định hướng ở mỗi mục trong bài học để xác định những kiến thức cơ bản, trọng tâm cần cung cấp cho HS trong bài học.

- Tóm tắt: GV có thể tóm tắt cho HS các thông tin có trong kênh hình bằng ngôn ngữ, nêu ra các ý chính, kết luận, nhận xét... liên quan đến các thông tin đó. Tóm tắt giúp HS nhớ được các thông tin quan trọng và có cái nhìn tổng quát về kênh hình.

Bước 5: Mở rộng, nâng cao, liên hệ những thông tin có trong kênh hình

Sau khi kết hợp các thông tin có trong kênh hình với kênh chữ, GV cần mở rộng, nâng cao, liên hệ những thông tin có trong kênh hình để giúp HS phát triển và ứng dụng kiến thức của bài học/chủ đề được trình bày qua kênh hình. Mở rộng, nâng cao, liên hệ những thông tin có trong kênh hình có thể là để:

- So sánh, đối chiếu các thông tin có trong kênh hình với các thông tin khác từ các nguồn khác nhau.
- Tìm kiếm, bổ sung các thông tin liên quan đến các thông tin có trong kênh hình từ các nguồn khác nhau.
- Thực hành, thử nghiệm, thực nghiệm các thông tin có trong kênh hình bằng cách sử dụng các công cụ, phương pháp hoặc tài liệu khác.

- Áp dụng, vận dụng, mở rộng các thông tin có trong kênh hình vào các tình huống, vấn đề hoặc bối cảnh khác nhau.

2.3. Một số ví dụ cụ thể về cách thức sử dụng kênh hình trong dạy học môn Lịch sử và Địa lí cấp trung học cơ sở

- Cách thức sử dụng tranh ảnh sự kiện, hiện tượng lịch sử

Ví dụ: Phương pháp sử dụng bức tranh 1.11. Nhân dân Pa-ri phá ngục Ba-xi - biểu tượng của nền quân chủ Pháp vào ngày 14-7-1789 đề dạy mục 3. Cách mạng tư sản Pháp (tr 11 - SGK Lịch sử và Địa lí - Bộ Chân trời sáng tạo).

Bước 1: Xác định mục đích sử dụng bức tranh

Hiểu được nguyên nhân, diễn biến và kết quả của cuộc đột kích ngục Ba-xi và ý nghĩa của nó đối với quá trình lật đổ chế độ phong kiến ở Pháp. Nhận thức được tinh thần yêu nước, yêu tự do, bình đẳng và an ninh của nhân dân Paris và người Pháp trong cuộc cách mạng. Phát triển kĩ năng phân tích, đánh giá và bình luận thông qua việc quan sát bức tranh kết hợp các tài liệu lịch sử, số liệu thống kê... Hình thành thái độ trân trọng, tôn trọng và bảo vệ các giá trị lịch sử, văn hóa và nhân văn của dân tộc và nhân loại.

Bước 2: Hướng dẫn HS quan sát và cung cấp một số thông tin cơ bản về bức tranh

(1) GV cung cấp các thông tin: Bức tranh được vẽ bởi ai? ở đâu? thời gian nào? hiện nay bức tranh được trưng bày ở đâu? (2) GV nêu bố cục, màu sắc chủ đạo và thông điệp chính mà tác giả thể hiện trong bức tranh.

Bước 3: Hướng dẫn HS phân tích các chi tiết có trong bức tranh

(1) Bức tranh này mô tả sự kiện nào của nước Pháp? (2) Em hãy lựa chọn từ phù hợp để miêu tả các chi tiết có trong bức tranh? (3) Bức tranh cho thấy sự đối lập giữa những lực lượng nào trong cuộc chiến? (4) Việc nhân dân Pa-ri tấn công ngục Ba-xi có ý nghĩa như thế nào? (5) Em hãy giải thích vì sao người dân Pa-ri lại tấn công vào ngục Ba-xi? (6) Vì sao việc đánh chiếm ngục Ba-xi lại là sự kiện mở đầu cho thắng lợi của cách mạng tư sản Pháp?

Bước 4: Kết hợp các thông tin đã phân tích trong bức tranh với kênh chữ để hiểu rõ hơn nội dung kiến thức của bài học:

(1) Thông qua các chi tiết có trong bức tranh để xác định nguyên nhân, diễn biến, kết quả, ý nghĩa, tính chất của Cách mạng tư sản Pháp? (2) Liên hệ kiến thức: Ngày 14/7 - ngày tấn công ngục Ba-xi được công nhận là ngày Quốc khánh của nước Pháp vào năm 1789.

Bước 5: Mở rộng thông tin có trong bức tranh

(1) Em hãy tìm kiếm thông tin và hình ảnh từ sách, báo, Internet những tác phẩm nghệ thuật khác có liên quan đến sự kiện nhân dân Pa-ri chiếm ngục Ba-xi. (2) Dựa vào nội dung bài học, em hãy tưởng tượng lại sự kiện nhân dân Pa-ri chiếm ngục Ba-xi (bài viết khoảng 250 từ). (3) Em hãy thử tưởng tượng em là một nhân vật trong bức tranh, có thể là một người dân Pa-ri, một binh lính, một tù nhân hoặc một người quan sát. Em sẽ nghĩ và làm gì trong tình huống đó?

- Cách thức sử dụng tranh biếm họa

Ví dụ: Cách thức khai thác Hình 2.1. Tình cảnh người nông dân Pháp trước cách mạng (tranh biếm họa) trong Bài 2 - Cách mạng tư sản Pháp cuối thế kỉ XVIII (SGK Lịch sử và Địa lí 8 - Bộ sách Kết nối tri thức với cuộc sống).

Bước 1: Xác định mục đích sử dụng

Miêu tả tình cảnh khổ cực của người nông dân Pháp trước cách mạng, qua đó hiểu được nguyên nhân của cuộc cách mạng; Thấy được sự bất công trong xã hội Pháp trước cách mạng và bóc lột của hai đẳng cấp quý tộc và tăng lữ đối với người nông dân, qua đó thấy được vai trò của giai cấp nông dân trong cuộc cách mạng; rèn luyện cho HS các kĩ năng phân tích, so sánh, đánh giá và bình luận về các sự kiện lịch sử, qua đó rèn luyện tư duy phản biện.

Bước 2: GV cho HS quan sát và cung cấp một số thông tin cơ bản về bức tranh

GV giới thiệu về tác giả, hoàn cảnh ra đời bức tranh, giá trị nghệ thuật và thông điệp chính mà tác giả thể hiện qua bức tranh.

Bước 3: Hướng dẫn HS phân tích các thông tin trong bức tranh

(1) Em hãy mô tả chi tiết màu sắc, biểu cảm và tư thế của các nhân vật có trong bức tranh? (2) Em hãy cho biết nguyên nhân nào dẫn đến Cách mạng tư sản Pháp cuối thế kỉ XVIII thông qua các chi tiết có trong bức tranh? (3) Em hãy thử tưởng tượng và diễn đạt cảm xúc, suy nghĩ và mong muốn của một trong những nhân vật trong bức tranh hoặc viết một câu chuyện ngắn dựa trên bức tranh. (4) Em hãy nêu vai trò của người nông dân trong cuộc cách mạng tư sản Pháp và những đóng góp của họ cho sự phát triển của xã hội Pháp sau cách mạng? (5) Em hãy so sánh tình cảnh của người nông dân Pháp trước cách mạng với tình cảnh của người nông dân Việt Nam trước cách mạng và rút ra những điểm tương đồng và khác biệt?

Bước 4: Kết hợp các thông tin đã phân tích trong bức tranh với kênh chữ để hiểu rõ hơn nội dung kiến thức của bài học

(1) Thông qua việc phân tích thông tin có trong bức tranh để làm rõ kiến thức trong mục 1. *Tình hình nước Pháp trước cách mạng để nêu nguyên nhân sâu xa và nguyên nhân trực tiếp dẫn tới sự bùng nổ Cách mạng tư sản Pháp cuối thế kỉ XVIII.*

Bước 5: Mở rộng, nâng cao kiến thức sau khi khai thác thông tin có trong bức tranh

(1) Từ những kiến thức về bức tranh “Tình cảnh người nông dân Pháp trước cách mạng”, em hãy đóng vai là một nhà lãnh đạo để giải quyết những vấn đề cấp bách của quốc gia như: làm thế nào để giảm bớt sự phân hóa xã hội, làm thế nào để bảo vệ quyền lợi của người lao động, làm thế nào để khuyến khích sự sáng tạo và tiến bộ trong nền kinh tế...? (Mỗi vấn đề đưa ra 2 đề xuất). (2) Em hãy so sánh hình ảnh người nông dân trong bức tranh Tình cảnh người nông dân Pháp trước cách mạng và người nông dân trong tiểu thuyết *Tắt đèn* của nhà văn Ngô Tất Tố.

- Cách thức sử dụng lược đồ

Ví dụ: Cách thức khai thác lược đồ 1.1. *Lược đồ địa điểm một số cuộc cách mạng tư sản trên thế giới nửa sau thế kỉ XVI-XVIII khi dạy Chương 1 - bài 1 - Các cuộc cách mạng tư sản ở châu Âu và Bắc Mĩ (SGK Lịch sử và Địa lí 8 - Bộ sách Chân trời sáng tạo).*

Bước 1: Xác định mục đích sử dụng:

Biết được vị trí địa lí, thời gian, tên gọi của các cuộc cách mạng tư sản. Qua đó, hiểu được nguyên nhân, diễn biến, kết quả, ý nghĩa, tính chất của cuộc Cách mạng tư sản Anh thế kỉ XVII (1640-1688), Cuộc đấu tranh của 13 thuộc địa Anh ở Bắc Mĩ (1775-1783), Cách mạng tư sản Pháp (1789-1799).

Bước 2: GV cho HS quan sát lược đồ và cung cấp một số thông tin cơ bản về lược đồ

(1) GV giới thiệu tên gọi của lược đồ: Địa điểm một số cuộc cách mạng tư sản trên thế giới nửa sau thế kỉ XVI - XVIII. (2) Nêu khái quát vị trí địa lí của khu vực Bắc Mĩ, châu Âu. (3) Chỉ dẫn ghi chú: Màu sắc: Màu hồng biểu diễn nơi xảy ra cuộc cách mạng tư sản của 13 thuộc địa Anh ở Bắc Mĩ, màu xanh lá cây biểu diễn xảy ra cuộc cách mạng tư sản Anh, màu cam biểu diễn xảy ra cuộc cách mạng tư sản Ne-đéc-lan, màu vàng biểu diễn xảy ra cuộc cách mạng tư sản Pháp.

Bước 3: Hướng dẫn HS phân tích các thông tin trong lược đồ

(1) Tại sao các cuộc cách mạng tư sản lại xảy ra từ nửa thế kỉ XVI-XVIII? (2) Tại sao các cuộc cách mạng tư sản đầu tiên lại xảy ra ở châu Âu và Bắc Mĩ? Em hãy mô tả vị trí địa lí của 13 thuộc địa Anh ở Bắc Mĩ, vị trí địa lí của nước Anh và nước Pháp? (3) Cách mạng tư sản Anh thế kỉ XVII (1640-1688), Cuộc đấu tranh của 13 thuộc địa Anh ở Bắc Mĩ (1775-1783), Cách mạng tư sản Pháp (1789-1799) lại xảy ra từ nửa sau thế kỉ XVI-XVIII đã ảnh hưởng như thế nào đến tình hình kinh tế, chính trị, văn hóa trên thế giới?

Bước 4: Kết hợp các thông tin đã phân tích trong kênh hình với kênh chữ để hiểu rõ hơn nội dung kiến thức của bài học:

Qua phân tích các thông tin có trong lược đồ GV cần tập trung những nội dung sau: địa điểm diễn ra cuộc Cách mạng tư sản Anh, địa điểm diễn ra cuộc Chiến tranh giành độc lập của 13 thuộc địa Anh ở Bắc Mĩ.

Bước 5: Mở rộng, nâng cao kiến thức sau khi khai thác thông tin có trong lược đồ

(1) Từ lược đồ 1.1. em hãy điền tên một số nước thuộc khu vực châu Âu và Bắc Mĩ? (2) Em hãy vẽ vị trí lãnh thổ nước Việt Nam trên lược đồ và đánh dấu những nơi có xảy ra cuộc khởi nghĩa tiêu biểu nửa sau thế kỉ XVI-XVIII.

Như vậy, các hoạt động dạy học ở các ví dụ trên không những cung cấp kiến thức cơ bản của bài học mà còn hình thành ở HS các năng lực như: năng lực nhận biết và ghi nhớ sự kiện, năng lực quan sát, phân tích, so sánh, giải thích, đánh giá và năng lực vận dụng kiến thức đã học để giải quyết các tình huống trong thực tế.

3. Kết luận

Phát triển năng lực cho HS không chỉ là mục tiêu, yêu cầu của bộ môn Lịch sử và Địa lí mà còn là mục tiêu, yêu cầu chung của Chương trình giáo dục phổ thông (2018). Thông qua việc nghiên cứu lí thuyết, bài viết đã chỉ ra mục đích, vai trò, ý nghĩa của việc sử dụng kênh hình để tổ chức các hoạt động giáo dục lịch sử và địa lí nhằm phát triển các năng lực cho HS trong quá trình học tập. Các bước khai thác, sử dụng kênh hình theo hướng phát triển năng lực cho HS sẽ là gợi ý quan trọng để GV lựa chọn hình thức, phương pháp dạy học phù hợp với nội dung bài học. Tuy nhiên, việc khai thác và sử dụng kênh hình trong sách giáo khoa môn Lịch sử và Địa lí có hiệu quả GV cần xác định

rõ mục đích sử dụng kênh hình; cần kết hợp linh hoạt các hình thức tổ chức và phương pháp dạy học; cần tạo điều kiện tối đa cho HS tham gia tích cực vào quá trình dạy học; cần kịp thời phản hồi những nhận xét, đánh giá của HS tới HS... Những nghiên cứu trong bài báo này hi vọng sẽ góp phần nâng cao chất lượng dạy học môn Lịch sử và Địa lí ở các trường phổ thông hiện nay.

Tài liệu tham khảo

- Bộ GD-ĐT (2018). *Chương trình giáo dục phổ thông môn Lịch sử và Địa lí* (ban hành kèm Thông tư số 32/2018/TT-BGDĐT ngày 26/12/2018 của Bộ trưởng Bộ GD-ĐT).
- Carter, N. (2019). *Sketchnoting in the Classroom: A Practical Guide to Deepen Student Learning*. Publisher: International Society for Technology in Education.
- Dương Huy Cận (2022). Khai thác kiến thức từ phương tiện trực quan trong dạy học các môn Tự nhiên - Xã hội. *Tạp chí Khoa học, Trường Đại học Đồng Tháp*, 11 (3), 107-114.
- Đỗ Vũ Sơn (2015). Tích hợp kỹ năng sử dụng bản đồ trong dạy học địa lí ở trường phổ thông. *Tạp chí Giáo dục*, 45-48.
- Frey, N., Fisher, D. (2008). *Teaching Visual Literacy: Using Comic Books, Graphic Novels, Anime, Cartoons, and More to Develop Comprehension and Thinking Skills*. Publisher: Corwin; 1st edition.
- Pilato, J., Peterson, E, G., & Anderson, A. (2023). Spatial thinking activities in PK-12 classrooms: Predictors of teachers' activity use and a framework for classifying activity types. *Teaching and Teacher Education*, 104226. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2023.104226>
- Kamil, P.A., Utaya, S., & Utomo, D, H. (2020). Improving disaster knowledge within high school students through geographic literacy. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 43, 101411. <https://doi.org/10.1016/j.ijdr.2019.101411>
- Kiều Văn Hoan, Hoàng Thị Thanh Giang (2022). Sử dụng bản đồ trong dạy học địa lí ở trường trung học cơ sở nhằm hướng phát triển năng lực học sinh. *Tạp chí Khoa học, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội*, 67(4) 29-43
- Lê Công Triêm, Đỗ Văn Năng (2014). Sử dụng kênh hình trong dạy học Vật lí. *Tạp chí Thiết bị giáo dục*, 101, 22-24.
- Ngô Thị Hải Yến (2012). Sử dụng kênh hình kết hợp với các phương pháp dạy học để nâng cao chất lượng dạy học môn Địa lí ở nhà trường phổ thông. *Tạp chí Khoa học, Trường Đại học Sư phạm Hà Nội*, 57(10), 66-73.
- Nguyễn Mạnh Hương (2016). Rèn luyện cho học sinh kỹ năng khai thác kênh hình trong dạy học lịch sử theo hướng phát triển năng lực người học. *Tạp chí Giáo dục*, 377, 36-38.